

Aleksandra Tychmańska

Uniwersytet Warszawski

aleksandra.tychmanska@gmail.com

Znaczenie Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych dla polskiego porządku prawnego na przykładzie analizy orzecznictwa polskich sądów administracyjnych

*The Significance of the International Covenant on Civil and Political
Rights and the International Covenant on Economic, Social and
Cultural Rights for the Polish Legal Order Based on the Analysis
of Judicature of Polish Administrative Courts*

STRESZCZENIE

Autorka artykułu skupia się na przeglądzie orzecznictwa polskich sądów administracyjnych pod kątem odwoływania się przez nie do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Na przykładzie analizy orzecznictwa polskich sądów administracyjnych prowadzone są rozważania nad miejscem Paktów w polskim porządku prawnym oraz znaczeniem ich stosowania w procesie orzekania przez sądy.

Słowa kluczowe: Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych; Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych; orzecznictwo polskich sądów administracyjnych; prawo międzynarodowe publiczne

WSTĘP

Wydarzenia II wojny światowej uświadomiły społeczności międzynarodowej, jak ważna jest ochrona praw człowieka w skali uniwersalnej¹. Kluczową rolę w przedmiocie rozwijania i umacniania ochrony praw człowieka odegrała Organizacja Narodów Zjednoczonych. Pierwszym dokumentem, który ujmował w sposób kompleksowy prawa jednostki, była uchwalona w 1948 r. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. Dokument ten nie posiadał jednak mocy wiążącej. Następnym krokiem w tworzeniu globalnego systemu ochrony praw człowieka była Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu wszelkich form dyskryminacji rasowej otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 21 grudnia 1965 r.², a wkrótce potem Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.³ oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r.⁴

Pakty zostały uchwalone przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych. Przyjęto również dwa protokoły fakultatywne do MPPOiP: Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 16 grudnia 1966 r. w Nowym Jorku⁵ (Polska ratyfikowała PF MPPOiP 22 lutego 1994 r.) oraz Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci przyjęty w Nowym Jorku dnia 15 grudnia 1989 r.⁶ (wszedł w życie w stosunku do Polski z dniem 3 lipca 2014 r.). Istnieje także jeden protokół fakultatywny do MPPGSiK: Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych uchwalony przez Radę Praw Człowieka ONZ w dniu 18 czerwca 2008 r.⁷ Polska nie ratyfikowała PF MPPGSiK.

Polska ratyfikowała Pakty w 1977 r., z dniem 18 czerwca 1977 r. weszły one w życie. Pakty posiadają wiążący charakter prawny i stanowią gwarancję podstawowych praw i wolności człowieka. Zdaniem T. Astramowicz-Leyk są „kamieniem milowym w uniwersalizacji międzynarodowego systemu ochrony praw i wolności jednostki ludzkiej”⁸.

¹ B. Banaszak, *Ogólne wiadomości o prawach człowieka*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002, s. 10.

² Dz.U. z 1969 r., nr 25, poz. 187, załącznik.

³ Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167, załącznik, dalej jako: MPPOiP.

⁴ Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 169, załącznik, dalej jako: MPPGSiK.

⁵ Dz.U. z 1994 r., nr 23, poz. 80, dalej jako: PF MPPOiP.

⁶ Dz.U. z 2014 r., poz. 891.

⁷ Dalej jako: PF MPPGSiK.

⁸ T. Astramowicz-Leyk, *Międzynarodowe systemy ochrony praw i wolności człowieka*, Olsztyn 2009, s. 20.

MPPOiP gwarantuje jednostkom podstawowe prawa oraz wolności polityczne i obywatelskie: prawo do życia, zakaz arbitralnego aresztowania lub zatrzymania, prawo do sądu, prawo do prywatności, zakaz tortur i niehumanitarnego albo poniżającego traktowania lub karania, prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania, wolność zgromadzeń i stowarzyszeń, równość wobec prawa.

W myśl art. 40 MPPOiP państwa-strony MPPOiP zobowiązują się do przedkładania Sekretarzowi Generalnemu ONZ sprawozdań na temat środków przedsięwziętych przez nie w celu realizacji praw uznanych w MPPOiP oraz postępu dokonanego w dziedzinie korzystania z tych praw. Wyróżnia się dwa rodzaje sprawozdań: wstępne i okresowe. Sprawozdanie wstępne państwo-strona MPPOiP zobowiązane jest złożyć po upływie roku od wejścia w życie MPPOiP dla tego państwa, natomiast sprawozdanie okresowe – zazwyczaj co 4 lata bądź na każde wezwanie Komitetu Praw Człowieka. Ponadto Komitet Praw Człowieka może poprosić o sprawozdanie uzupełniające albo zażądać sprawozdania *ad hoc*. Sprawozdania bada Komitet Praw Człowieka, a następnie przekazuje państwom-stronom MPPOiP zalecenia wraz z takimi uwagami natury ogólnej, jakie uzna za właściwe⁹.

MPPOiP dąży do bezpośredniego upodmiotowienia jednostki przez nałożenie wyraźnych zobowiązań względem niej na państwo oraz wyposażenie jej w prawo występowania przeciwko państwu¹⁰. Na mocy PF MPPOiP została wprowadzona instytucja zawiadomienia indywidualnego przeciwko państwu-stronie MPPOiP za naruszenie praw jednostki zawartych w MPPOiP. Zawiadomienie może złożyć jednostka podlegająca jurysdykcji państwa-strony MPPOiP po spełnieniu następujących przesłanek:

- zawiadomienie musi być skierowane wobec państwa-strony PF MPPOiP,
- zawiadomienie musi dotyczyć naruszenia praw wymienionych w MPPOiP,
- zawiadomienie nie może być anonimowe, musi pochodzić od osoby podlegającej jurysdykcji państwa skarżonego,
- zawiadamiający musi być ofiarą naruszenia praw wymienionych w MPPOiP,
- zawiadamiający musi wyczerpać wszystkie dostępne krajowe środki ochrony prawnej,
- zawiadomienie nie może stanowić nadużycia prawa do składania zawiadomienia,
- zawiadomienie nie może być niezgodne z postanowieniami MPPOiP,

⁹ Najnowsze zalecenia względem Polski Komitet Praw Człowieka wydał w dniu 23 listopada 2016 r. Zob. Komitet Praw Człowieka, *Concluding observations on the seventh periodic report of Poland*, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CC-PR%2fC%2fPOL%2fCO%2f7&Lang=en [dostęp: 08.08.2017].

¹⁰ C. Mik, *Wprowadzenie do prawa międzynarodowego praw człowieka*, [w:] *Szkola praw człowieka. Teksty wykładów*, red. E. Łabęcka, Warszawa 1998, s. 18.

- zawiadomienie nie może dotyczyć sprawy, która jest rozpatrywana przez inny organ międzynarodowy¹¹.

MPPGSiK gwarantuje prawo do pracy, prawo do korzystania ze sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy, prawo do tworzenia i przystępowania do związków zawodowych, prawo do strajku, prawo do zabezpieczenia społecznego, prawo do odpowiedniego poziomu życia, prawo do ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego, prawo do nauki, prawo do udziału w życiu kulturalnym oraz prawo do korzystania z postępu naukowego. Państwa-strony MPPGSiK są zobowiązane do składania sprawozdań z realizacji postanowień zawartych w MPPGSiK Komitetowi Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Art. 18 MPPGSiK stanowi, iż państwa-strony MPPGSiK będą składały swoje sprawozdania stopniowo, zgodnie z planem, który ustali Rada Gospodarcza i Społeczna w ciągu roku od wejścia w życie MPPGSiK dla danego państwa, po konsultacji z państwami-stronami MPPGSiK i zainteresowanymi organizacjami wyspecjalizowanymi. Zgodnie z art. 58 ust. 2 Regulaminu pracy Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych¹² pierwsze sprawozdanie państwo-strona MPPGSiK zobowiązane jest złożyć po upływie 2 lat od wejścia w życie MPPGSiK dla tego państwa, a następnie co każdych 5 następnych lat. PF MPPGSiK przewiduje możliwość składania przez jednostki podległe jurysdykcji państwa-strony MPPGSiK zawiadomień przeciwko państwu za naruszenie praw zawartych w MPPGSiK. Ze względu na to, że Polska nie ratyfikowała PF MPPGSiK, jednostki podlegające polskiej jurysdykcji nie mają możliwości korzystania z tego środka.

MIEJSCE PAKTÓW W POLSKIM PORZĄDKU PRAWNYM

Zastanawiając się nad znaczeniem Paktów dla polskiego porządku prawnego, na wstępie warto określić miejsce prawa międzynarodowego, ze szczególnym uwzględnieniem ratyfikowanych umów międzynarodowych, w polskim porządku prawnym.

Zgodnie z art. 9 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹³ Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego. W sferze prawa krajowego przepis ten stanowi otwarcie na prawo międzyna-

¹¹ Na podstawie opracowania: Z. Kulińska-Kępa, *Prawa obywatelskie i polityczne a prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne. Porównanie systemów ochrony*, Warszawa 2017, s. 179.

¹² Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, *Provisional rules of procedure adopted by the Committee at its third session of 1 September 1989*, http://tbinetnet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2f1990%2f4%2fRev.1&Lang=en [dostęp: 23.07.2017].

¹³ T.j. Dz.U. nr 79, poz. 483 z późn. zm., dalej jako: Konstytucja RP.

rodowe¹⁴. Kluczowymi postanowieniami konstytucyjnymi w przedmiocie miejsca ratyfikowanych umów międzynarodowych w systemie prawa polskiego są art. 87, zgodnie z którym źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są ratyfikowane umowy międzynarodowe, oraz art. 91 – w myśl jego postanowień ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, zaś umowa międzynarodowa, ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową. Ponadto należy przywołać treść art. 241 ust. 1, który stanowi o tym, że umowy międzynarodowe ratyfikowane dotychczas przez Rzeczpospolitą Polską na podstawie obowiązujących w czasie ich ratyfikacji przepisów konstytucyjnych i ogłoszone w Dzienniku Ustaw, uznaje się za umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie i stosuje się do nich przepisy art. 91 Konstytucji RP, jeżeli z treści umowy międzynarodowej wynika, że dotyczą one kategorii spraw wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji RP.

Konstytucja RP po raz pierwszy w historii porusza problematykę stosunku prawa międzynarodowego do prawa wewnętrznego¹⁵. Szczególne miejsce zostało przyznane ratyfikowanym umowom międzynarodowym za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie, które w systemie źródeł prawa posiadają nadrzędną pozycję względem ustaw. Ważne są też postanowienia art. 91 ust. 1, ustanawiające ratyfikowaną umowę międzynarodową częścią krajowego porządku prawnego oraz umożliwiające jej bezpośrednie stosowanie. Na mocy tego przepisu sądy mogą bezpośrednio powoływać się na postanowienia danej ratyfikowanej umowy międzynarodowej w procesie orzekania.

W świetle Konstytucji RP normy prawnomiędzynarodowe wprowadzane są do krajowego porządku prawnego metodą recepcyjną, która polega na tym, że treść normy lub zespołu norm międzynarodowych z mocy prawa państwowego staje się jego integralną częścią¹⁶. Możemy wyróżnić następujące rodzaje metody recepcyjnej: recepcję w formie powtórzenia, która polega na powtórzeniu normy międzynarodowej w krajowym akcie prawnym¹⁷, oraz transformację, która skutkuje włączeniem objętej nią normy międzynarodowej do porządku prawnego państwa¹⁸. Wyróżnia się dwa rodzaje transformacji: szczegółową oraz generalną. Na transformację szczegółową składa się ratyfikacja umowy i jej ogłoszenie

¹⁴ A. Wasilkowski, *Miejsce umów międzynarodowych wedle nowej Konstytucji RP*, „Przegląd Legislacyjny” 1997, nr 2, s. 31.

¹⁵ M. Nowak, *Dopuszczalność kontroli konstytucyjności umów międzynarodowych w trybie kontroli następczej na gruncie art. 91 ust. 1 Konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 2014, nr 1, s. 186.

¹⁶ R. Kwiecień, *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000, s. 52.

¹⁷ *Ibidem*, s. 53.

¹⁸ *Ibidem*, s. 54.

w Dzienniku Ustaw, dzięki czemu staje się częścią krajowego porządku prawnego¹⁹. Transformacją generalną objęta jest grupa umów wymienionych w art. 241 ust. 1 Konstytucji RP²⁰. Polega ona na włączeniu do systemu wewnętrznego całego bądź części prawa międzynarodowego, umów, uchwał organizacji międzynarodowej lub prawa zwyczajowego na podstawie generalnej normy blankietowej. Pakty zostały ratyfikowane przez Polskę w 1977 r., jeszcze pod rządami Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. Na mocy art. 241 ust. 1 Konstytucji RP są uznawane za umowy ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie i należą do grupy umów objętych transformacją generalną.

Konstytucja RP została uchwalona wiele lat po przyjęciu Paktów. MPPOiP oraz Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności odegrały bardzo istotną rolę w konstytucjonalizacji praw zasadniczych²¹. Cechą charakterystyczną regulacji konstytucyjnej statusu jednostki w Polsce jest dążenie do odzwierciedlenia standardów międzynarodowych, a także do precyzyjnego i w miarę możliwości jednoznacznego określania zakresu przysługujących wolności i praw²². Wiele przepisów konstytucyjnych dokonuje niemal dosłownej recepcji norm międzynarodowych z zakresu praw człowieka²³.

MPPOiP W ORZECZNICTWIE SĄDÓW ADMINISTRACYJNYCH²⁴

Zgodnie z art. 2 ust. 1 MPPOiP każde z państw-stron MPPOiP zobowiązuje się przestrzegać i zapewnić wszystkim jednostkom, które znajdują się na jego terytorium i podlegają jego jurysdykcji, prawa uznane w MPPOiP. Norma ta tworzy skonkretyzowane obowiązki po stronie państwa i określone uprawnienia po stronie jednostki. Znaczenie w tym względzie ma także indywidualne sformułowanie każdego prawa w MPPOiP²⁵. Normy wyrażone w MPPOiP są wyartykułowane w sposób wystarczająco precyzyjny, umożliwiając ich bezpośrednie stosowa-

¹⁹ *Ibidem*, s. 118.

²⁰ *Ibidem*, s. 119.

²¹ E. Łętowska, *O znaczeniu praw człowieka dla polskiego systemu prawa*, [w:] *O prawach człowieka. W podwójną rocznicę Paktów*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1996, s. 119.

²² R. Wieruszewski, *Oddziaływanie prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej na konstytucyjny status jednostki w RP*, [w:] *Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, Warszawa 2006, s. 189.

²³ R. Kwiecień, *op. cit.*, s. 133.

²⁴ Na potrzeby artykułu przeanalizowałam 30 orzeczeń sądów administracyjnych zawierających odwołanie do postanowień MPPOiP. Poniżej są zaprezentowane tezy najbardziej reprezentatywnych z nich. Pozwalają one na określenie miejsca oraz znaczenia MPPOiP dla polskiego porządku prawnego.

²⁵ Z. Kulińska-Kępa, *op. cit.*, s. 59.

nie²⁶. Można stwierdzić, że zobowiązania wypływające z MPPOiP mają charakter zobowiązań rezultatu²⁷.

W wyroku z dnia 28 września 2012 r. Naczelny Sąd Administracyjny²⁸ orzekł o nieważności postępowania przed sądem I instancji, ponieważ w jego składzie brał udział sędzia wyłączony ze składu z mocy ustawy. Podstawę prawną orzeczenia stanowił art. 18 § 1 pkt 2 ustawy o postępowaniu przed sądami administracyjnymi²⁹, zgodnie z którym sędzia wyłączony jest z mocy ustawy od orzekania m.in. w sprawach powinowatych w linii prostej i powinowatych bocznych do drugiego stopnia. Naczelny Sąd Administracyjny podniósł, iż instytucja wyłączenia sędziego ma charakter gwarancji procesowej polegającej na zapewnieniu bezstronności sędziego, utożsamianej z obiektywizmem. Na konieczność zapewnienia bezstronności sędziów wskazuje zarówno art. 14 ust. 1 MPPOiP, art. 6 ust. 1 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności³⁰, jak i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Wszystkie przywołane akty ustanawiają prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Ranga tych przepisów świadczy o tym, że bezstronność sędziowska jest wartością, której ochrona i realizacja są szczególnie ważne w demokratycznym państwie prawa. Tak uregulowaną bezstronność należy utożsamiać z obiektywizmem wyrażającym się w równorzędnym traktowaniu stron postępowania tak, aby nie doszło do stworzenia korzystniejszej sytuacji procesowej dla żadnej z nich.

W wyroku z dnia 8 listopada 2011 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Krakowie³¹ rozpoznał sprawę w przedmiocie rozwiązania zgromadzenia publicznego decyzją wojewody. W uzasadnieniu sąd stwierdził, że wolność zgromadzeń, gwarantowana przez art. 57 Konstytucji RP oraz art. 11 EKPC i art. 21 MPPOiP, zobowiązuje organy administracji publicznej do jej respektowania, w granicach ustalonych przez ustawodawcę, stosownie do treści zdania drugiego art. 57 Konstytucji RP, które przewiduje, że ograniczenia prawa do zgromadzeń może określać ustawa.

Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z dnia 29 maja 2012 r.³² orzekł w przedmiocie odmowy udostępnienia informacji publicznej przez

²⁶ *Ibidem*, s. 157.

²⁷ *Ibidem*, s. 156.

²⁸ Wyrok NSA w Warszawie z dnia 28 września 2012 r., II GSK 1563/11, LEX nr 1244575.

²⁹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1369 z późn. zm.).

³⁰ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284 z późn. zm.), dalej jako: EKPC.

³¹ Wyrok WSA w Krakowie z dnia 8 listopada 2011 r., III SA/Kr 1208/11, LEX nr 1094877.

³² Wyrok WSA w Warszawie z dnia 29 maja 2012 r., II SAB/Wa 55/12, LEX nr1254183.

Powiatowego Inspektora Nadzoru Budowlanego. W uzasadnieniu, w którym odmówił racji skarżącemu, na wstępie przywołał przepisy EKPC oraz MPPOiP. Sąd stwierdził, że art. 19 ust. 2 MPPOiP formułuje prawo do informacji jako prawo każdego do swobodnego wyrażania poglądów, które obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i rozpowszechniania wszelkich informacji i poglądów bez względu na granice państwowe. Ponadto zarówno MPPOiP, jak i EKPC wyposażają każdego w prawo do wolności informacji. Przywołał także brzmienie art. 61 Konstytucji RP, zgodnie z którym obywatel ma prawo do uzyskania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz na temat osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również prawo do uzyskania informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa. Prawo do uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej, pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu. Warto zauważyć, iż w uzasadnieniu sąd w pierwszej kolejności powołał się na przepisy MPPOiP oraz EKPC, dopiero w następnym zdaniu odnosząc się do norm konstytucyjnych.

W innych wyrokach – z dnia 28 sierpnia 2013 r.³³ oraz 15 listopada 2013 r.³⁴ – Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie orzekał w podobnych sprawach, w tym o udostępnienie informacji publicznej. W uzasadnieniu przytoczył tę samą podstawę prawną.

Można znaleźć ponadto orzeczenia, w których na postanowienia MPPOiP powołuje się strona skarżąca, np. w skardze z dnia 28 marca 2001 r. do Naczelnego Sądu Administracyjnego³⁵ skarżąca podniosła zarzut naruszenia art. 22, art. 32 ust. 2, art. 47, art. 65 ust. 1, art. 70 oraz art. 71 ust. 1 Konstytucji RP, art. 14 EKPC oraz art. 26 w związku z art. 2 MPPOiP.

MPPGSiK W ORZECZNICTWIE SĄDÓW ADMINISTRACYJNYCH³⁶

Zgodnie z art. 2 ust. 1 MPPGSiK państwa-strony zobowiązały się podjąć odpowiednie kroki indywidualnie i w ramach pomocy oraz współpracy międzynarodowej, w szczególności w dziedzinie gospodarki i techniki, wykorzystując

³³ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 28 sierpnia 2013 r., II SAB/Wa 300/13, LEX nr1367914.

³⁴ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 15 listopada 2013 r., II SA/Wa 1445/13, LEX nr 1407327.

³⁵ Wyrok NSA w Warszawie z dnia 28 marca 2001 r., I SA 562/00, www.nsa.gov.pl.

³⁶ Na potrzeby artykułu przeanalizowałam 22 orzeczenia sądów administracyjnych zawierające odwołania do postanowień MPPGSiK. Poniżej zaprezentowano tezy najbardziej reprezentatywnych z nich. Pozwalają one na określenie miejsca oraz znaczenia MPPGSiK dla polskiego porządku prawnego.

maksymalnie dostępne im środki w celu stopniowego osiągnięcia pełnej realizacji praw uznanych w MPPGSiK wszelkimi odpowiednimi sposobami, włączając w to w szczególności podjęcie kroków ustawodawczych. Można stwierdzić, że zobowiązania ujęte w MPPGSiK mają charakter zobowiązań do starannego działania³⁷. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 lutego 2000 r.³⁸ zaznaczył, że MPPGSiK nie jest umową, której postanowienia mogą być stosowane bezpośrednio. Następnie dodał, że państwa-strony MPPGSiK zobowiązują się do stosowania w wewnętrznym ustawodawstwie norm w zakresie praw i wolności zawartych w MPPGSiK, jednak akt ten nie zawiera zobowiązania do konkretnych, jednolitych uregulowań. Regulacji prawnych dokonuje się w ramach przyjętego w danym państwie systemu. W tym kontekście warto dodać, iż PF MPPGSiK umożliwia jednostce składanie zawiadomień indywidualnych przeciwko państwu-stronie PF MPPGSiK za naruszenie praw zawartych w MPPGSiK do Komitetu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych. Polska miała poważne zastrzeżenia do mechanizmu międzynarodowej weryfikacji przestrzegania praw społecznych przewidzianego przez PF MPPGSiK, w związku z czym zdecydowała się nie przystępować do PF MPPGSiK. Zastrzeżenia Polski opierały się na fakcie, że MPPGSiK nakłada na państwo-stronę MPPGSiK zobowiązanie do podejmowania działań w celu stopniowego zaspokojenia praw, w związku z czym przystąpienie do PF MPPGSiK oznaczałoby zgodę państwa na bardzo szeroką interpretację postanowień MPPGSiK przez Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych³⁹.

W skardze kasacyjnej do Naczelnego Sądu Administracyjnego⁴⁰ skarżący podniósł, że odmowa przyznania mu zasiłku okresowego w sytuacji, gdy spełnia wszystkie kryteria do jego uzyskania określone w art. 31 ustawy o pomocy społecznej⁴¹, a odmowa przyznania zasiłku wynika z faktu, że organ pomocy społecznej nie posiada środków na uwzględnienie wniosku skarżącego, jest niezgodna z art. 2, art. 65 ust. 5 i art. 67 ust. 2 Konstytucji RP, art. 11 MPPGSiK oraz art. 13 Europejskiej Karty Społecznej⁴². W uzasadnieniu wyroku z dnia 16 maja 2006 r. Naczelny Sąd Administracyjny, odnosząc się do zarzutów przedstawionych w skardze kasacyjnej, skupił się na przepisach konstytucyjnych, podnosząc, że art. 65 ust. 5 Konstytucji

³⁷ Z. Kulińska-Kępa, *op. cit.*, s. 156.

³⁸ Wyrok SN z dnia 8 lutego 2000 r., II UKN 374/99, OSNAPiUS 2001, nr 13, poz. 452.

³⁹ Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej – z upoważnienia prezesa Rady Ministrów – na interpelację nr 20538 w sprawie protokołu fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=21ECB18C [dostęp: 27.07.2017].

⁴⁰ Wyrok NSA w Warszawie z dnia 16 maja 2006 r., I OSK 8/06, LEX nr 236555.

⁴¹ Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 1990 r., nr 87, poz. 506), akt uchylony.

⁴² Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r. (Dz.U. 1999, nr 8, poz. 67), dalej jako: EKS.

RP nie ustanawia *expressis verbis* prawa jednostki do zabezpieczenia społecznego, natomiast art. 67 ust. 2, który reguluje tę materię, nie zapewnia równocześnie bezpośrednio prawa do określonego rodzaju świadczenia z zabezpieczenia społecznego, pozostawiając to zadanie ustawodawstwu zwykłemu. Dopiero w dalszej części uzasadnienia Naczelny Sąd Administracyjny stwierdził, iż takie samo znaczenie należy przypisać regulacji z art. 11 MPPGSiK oraz art. 13 EKS, które nie ustanawiają prawa do określonego świadczenia z zabezpieczenia społecznego.

W wyroku z dnia 14 kwietnia 2016 r. Naczelny Sąd Administracyjny orzekł w sprawie, w której sąd I instancji postanowił, że skarżący zobowiązany jest do opuszczenia lokalu mieszkalnego, ponieważ nie posiada do niego tytułu prawnego⁴³. Skarżący kwestionował zasadność tego orzeczenia, podnosząc, że tytuł prawny do lokalu posiada oraz że taka interpretacja przepisów ustawy o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych RP⁴⁴ narusza art. 75, art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3, art. 45 ust. 1, art. 30 oraz art. 71 ust. 1 Konstytucji RP, art. 6 ust. 1 oraz art. 8 ust. 1 i 2 EKPC, art. 11 MPPGSiK oraz art. 16 w związku z art. 31 EKS. Orzeczenie to prezentuje taki sam sposób rozumowania sądu, jak w uprzednio omówionym wyroku dotyczącym odmowy przyznania zasiłku okresowego. W uzasadnieniu sąd najpierw odniósł się do zarzutów naruszenia artykułów Konstytucji RP, następnie wywodząc z nich uzasadnienie do zarzutów naruszenia EKPC, MPPGSiK oraz EKS.

W wyroku z dnia 22 kwietnia 2008 r. Wojewódzki Sąd Administracyjny w Białymstoku orzekł w przedmiocie odmowy przyznania prawa do zasiłku rodzinnego i dodatków do zasiłku⁴⁵. Skarżąca podniosła, że decyzja o odmowie przyznania jej zasiłku narusza przepisy art. 2, art. 32 ust. 1 i 2, art. 69, art. 71 ust. 1 Konstytucji RP, art. 9 i 11 MPPGSiK w związku z art. 87 ust. 1 oraz art. 91 ust. 3 Konstytucji RP, art. 26 MPPOiP w związku z art. 87 ust. 1 Konstytucji RP przez zastosowanie art. 5 ust. 2 ustawy o świadczeniach rodzinnych⁴⁶ w sposób nieuwzględniający okoliczności, że skarżąca posiada dwoje dzieci z orzeczonym stopniem niepełnosprawności oraz wynikających z tego różnic w zakresie stanu majątkowego rodziny skarżącej. Podobnie jak w przypadku wcześniej omówionych wyroków, sąd szczegółowo omówił bezzasadność zarzutów naruszenia Konstytucji RP, dodając jedynie, że w związku z tym bezzasadne jest także naruszenie postanowień MPPOiP oraz MPPGSiK.

⁴³ Wyrok NSA w Warszawie z dnia 14 kwietnia 2016 r., I OSK 2493/14, LEX nr 2064242.

⁴⁴ Ustawa z dnia 22 czerwca 1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 207 z późn. zm.).

⁴⁵ Wyrok WSA w Białymstoku z dnia 22 kwietnia 2008 r., II SA/Bk 822/07, LEX nr 488513.

⁴⁶ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1518 z późn. zm.).

ZNACZENIE PAKTÓW DLA POLSKIEGO PORZĄDKU PRAWNEGO NA PRZYKŁADZIE ANALIZY ORZECZNICTWA POLSKICH SĄDÓW ADMINISTRACYJNYCH

Przegląd orzecznictwa sądów administracyjnych wskazuje, że sądy w orzekaniu bardzo rzadko powołują się na postanowienia Paktów. MPPOiP znajduje nieco większe zastosowanie niż MPPGSiK, ponieważ na jego postanowienia sądy administracyjne powołują się w celu stworzenia pewnej podstawy aksjologicznej dla budowanej przez siebie argumentacji; uzasadniając dane rozstrzygnięcie, z reguły najpierw przywołują normy wynikające z MPPOiP, zestawiając je z normami konstytucyjnymi chroniącymi dane prawa i wolności jednostki. Zaprezentowane powyżej orzeczenia, w których sąd powołał się na MPPOiP, szerzej omawiając ich treść, zasługują na aprobatę. Nie odnotowałam natomiast ani jednego orzeczenia sądu administracyjnego, w którym sąd powoływałby się na postanowienia MPPGSiK, nie odnosząc się do zarzutów przedstawionych przez skarżącego. Ustosunkowując się do zarzutów skarżącego, sądy nie formułowały szerszego uzasadnienia, ograniczając się jedynie do stwierdzenia, że w związku z określonym rozstrzygnięciem danego zarzutu odnoszącego się do naruszenia Konstytucji RP, przywołane uprzednio uzasadnienie sądu odnosi się również do wskazanych przez skarżącego postanowień MPPGSiK. Często powołaniu się na postanowienia MPPGSiK towarzyszyło odwołanie się do innych kluczowych aktów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka: EKPC, MPPOiP oraz EKS.

Odmienność w sposobie powoływania się na postanowienia MPPOiP i MPPGSiK w procesie orzekania przez sądy wynika z odmiennego ujęcia zobowiązań względem państw-stron do realizacji praw zagwarantowanych w Paktach. Brak precyzyjnego sformułowania zobowiązań wynikających z MPPGSiK powoduje, że jego bezpośrednie zastosowanie przez sąd jest co do zasady niemożliwe⁴⁷. Natomiast w związku z tym, że zobowiązania ujęte w MPPOiP są wyraźne, z reguły wyraźne są także odwołania do tych zobowiązań w orzecznictwie sądów. W tym kontekście warto zaznaczyć, że zastosowanie w unormowaniach MPPGSiK konstrukcji podobnej do tej w MPPOiP byłoby korzystne z perspektywy ochrony praw jednostki⁴⁸, umożliwiając sądom bezpośrednie stosowanie jego postanowień.

⁴⁷ Z. Kulińska-Kępa, *op. cit.*, s. 157.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 134.

PODSUMOWANIE

Spoglądając szerzej na zagadnienie relacji między międzynarodowymi a krajowymi regulacjami prawnymi dotyczącymi praw człowieka, można stwierdzić, że występuje między nimi relacja wzajemnego uzupełniania się⁴⁹. W tym miejscu rozważań warto też zauważyć, że w państwach demokratycznych poszczególne instytucje prawne służące ochronie praw jednostki zaczęły się do siebie silnie upodabniać – przyczyny tego zjawiska leżą m.in. w rozbudowie kontaktów międzynarodowych oraz integrującej roli uniwersalnych i regionalnych traktatów dotyczących praw jednostki⁵⁰. Biorąc pod uwagę otwartość Konstytucji RP na prawo międzynarodowe oraz wpływ Paktów na kształt unormowań konstytucyjnego katalogu praw i wolności, wydaje się, że Pakty powinny znajdować szersze zastosowanie w linii orzeczniczej sądów, wzbogacając budowaną przez nie argumentację. Ich zastosowanie w procesie orzekania ma ponadto znaczenie dla umacniania rangi wolności i praw człowieka – wartości silnie chronionej nie tylko konstytucyjnie, ale i na arenie międzynarodowej.

Należy również zastanowić się, dlaczego Pakty nie znajdują szerszego zastosowania w procesie orzekania przez sądy. Sądzę, że odpowiedzi należy poszukiwać przede wszystkim w efektywności mechanizmów EKPC. Pozostaje ona zasadniczym punktem odniesienia dla ochrony praw człowieka w Europie⁵¹. W praktyce codziennego funkcjonowania ma znaczenie priorytetowe wśród innych umów międzynarodowych dotyczących praw człowieka – jest tak ze względu na jej znaczenie historyczne, bogate i nowatorskie orzecznictwo, rolę jej oraz orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁵² w procesie transformacji w Polsce, a także długoletnią praktykę powoływania się na nią przez sądy krajowe. Wydaje się, że przypisywanie priorytetowego znaczenia EKPC łączy się z osłabieniem znaczenia innych aktów międzynarodowych dotyczących praw i wolności człowieka. Praktyka pokazuje, że znajdują one zastosowanie tylko w momencie, gdy EKPC nie wyczerpuje danego zagadnienia⁵³. Jednakże tzw. system uniwersalny Organizacji Narodów Zjednoczonych

⁴⁹ K. Klima, *Ponadnarodowy konstytucyjny charakter praw człowieka*, [w:] *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2013, s. 57.

⁵⁰ B. Banaszak, *Środki ochrony praw i wolności w systemie prawa wewnętrznego*, [w:] *Prawa człowieka w systemie prawa krajowego*, red. A. Florczak, B. Bolechowa, Toruń 2006, s. 7.

⁵¹ G. Szyburska-Walczak, *Oddziaływanie europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności na internacjonalizację standardów w dziedzinie demokracji i praw człowieka*, [w:] *Wpływ standardów międzynarodowych...*, s. 13.

⁵² Dalej jako: ETPC.

⁵³ D. Pudzianowska, A. Bodnar, *Uwzględnianie europejskiej konwencji praw człowieka w procesie legislacyjnym*, [w:] *Rola orzecznictwa w systemie prawa*, red. T. Giaro, Warszawa 2016, s. 359–360.

także wywiera wpływ na zakres normatywnej ochrony praw i wolności człowieka w polskim systemie prawa i powinien być dobrze znany⁵⁴. Nie można zapominać, że EKPC należy do regionalnego systemu ochrony praw człowieka, odgrywając priorytetową rolę w umacnianiu standardów dotyczących praw człowieka w Europie. Jednak w skali uniwersalnej kluczowe znaczenie dla upowszechniania międzynarodowych standardów demokratycznych ma implementacja instrumentów prawnych Narodów Zjednoczonych, zwłaszcza Paktów⁵⁵.

Ponadto wydaje się, że kolejna przyczyna rzadkiego powoływania się na Pakty w praktyce orzeczniczej tkwi w tym, że sędziowie nie są w wystarczającym stopniu zaznajomieni z tym systemem.

Podsumowując, nie należy zapominać o znaczeniu Paktów dla całego systemu prawa. Rozwój praw i wolności człowieka nie przebiega liniowo i bez zakłóceń, ich konstrukcja jest narażona na ciągle naruszenia⁵⁶. Istotne jest zatem umacnianie i rozwijanie znaczenia kluczowych międzynarodowych aktów prawnych dotyczących ich ochrony, zarówno w świadomości społecznej, jak i prawniczej. Pozycja Paktów na poziomie konstytucyjnym oraz na arenie międzynarodowej stanowi podstawę do wysunięcia postulatu, aby były one w większym stopniu popularyzowane przez doktrynę i znajdowały większe zastosowanie w orzecznictwie sądowym.

BIBLIOGRAFIA

- Astramowicz-Leyk T., *Międzynarodowe systemy ochrony praw i wolności człowieka*, Olsztyn 2009.
- Augustyniak M., *Pojęcie, istota oraz geneza wolności i praw człowieka*, [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2006.
- Banaszak B., *Ogólne wiadomości o prawach człowieka*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002.
- Banaszak B., *Środki ochrony praw i wolności w systemie prawa wewnętrznego*, [w:] *Prawa człowieka w systemie prawa krajowego*, red. A. Florczak, B. Bolechowa, Toruń 2006.
- Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci przyjęty w Nowym Jorku dnia 15 grudnia 1989 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 891).
- Europejska Karta Społeczna sporządzona w Turynie dnia 18 października 1961 r. (Dz.U. 1999, nr 8, poz. 67).
- Jaskiernia J., *Proces internacjonalizacji standardów demokratycznych i prawnoczłowiecznych we współczesnych stosunkach międzynarodowych (uwarunkowania – aksjologia – perspektywy)*,

⁵⁴ R. Wieruszewski, *Od redaktora naukowego*, [w:] *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych. Komentarz*, red. R. Wieruszewski, Warszawa 2012, s. 15.

⁵⁵ J. Jaskiernia, *Proces internacjonalizacji standardów demokratycznych i prawnoczłowiecznych we współczesnych stosunkach międzynarodowych (uwarunkowania – aksjologia – perspektywy)*, [w:] *Wpływ standardów międzynarodowych...*, s. 168.

⁵⁶ M. Augustyniak, *Pojęcie, istota oraz geneza wolności i praw człowieka*, [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2006, s. 33.

- [w:] *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2013.
- Klima K., *Ponadnarodowy konstytucyjny charakter praw człowieka*, [w:] *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2013.
- Komitety Praw Człowieka, *Concluding observations on the seventh periodic report of Poland*, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fPOL%2fCO%2f7&Lang=en [dostęp: 08.08.2017].
- Komitety Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, *Provisional rules of procedure adopted by the Committee at its third session of 1 September 1989*, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2f1990%2f4%2fRev.1&Lang=en [dostęp: 23.07.2017].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t.j. Dz.U. nr 79, poz. 483 z późn. zm.).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284 z późn. zm.).
- Konwencja o zwalczaniu wszelkich form dyskryminacji rasowej z dnia 7 marca 1966 r. (Dz.U. z 1969 r., nr 25, poz. 187).
- Kulińska-Kępa Z., *Prawa obywatelskie i polityczne a prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne. Porównanie systemów ochrony*, Warszawa 2017.
- Kwiecień R., *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000.
- Łętowska E., *O znaczeniu praw człowieka dla polskiego systemu prawa*, [w:] *O prawach człowieka. W podwójną rocznicę Paktów*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1996.
- Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu wszelkich form dyskryminacji rasowej otwarta do podpisu w Nowym Jorku dnia 21 grudnia 1965 r. (Dz.U. z 1969 r., nr 25, poz. 187).
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 169).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).
- Mik C., *Wprowadzenie do prawa międzynarodowego praw człowieka*, [w:] *Szkola praw człowieka. Teksty wykładów*, red. E. Łabęcka, Warszawa 1998.
- Nowak M., *Dopuszczalność kontroli konstytucyjności umów międzynarodowych w trybie kontroli następczej na gruncie art. 91 ust. 1 Konstytucji*, „Przegląd Sejmowy” 2014, nr 1.
- Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej – z upoważnienia prezesa Rady Ministrów – na interpelację nr 20538 w sprawie protokołu fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=21ECB18C [dostęp: 27.07.2017].
- Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych uchwalony przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 16 grudnia 1966 r. w Nowym Jorku (Dz.U. z 1994 r., nr 23, poz. 80).
- Pudzianowska D., Bodnar A., *Uwzględnianie europejskiej konwencji praw człowieka w procesie legislacyjnym*, [w:] *Rola orzecznictwa w systemie prawa*, red. T. Giaro, Warszawa 2016.
- Szyburska-Walczak G., *Oddziaływanie europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności na internacjonalizację standardów w dziedzinie demokracji i praw człowieka*, [w:] *Wpływ standardów międzynarodowych na rozwój demokracji i ochronę praw człowieka*, red. J. Jaskiernia, Warszawa 2013.
- Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 1990 r., nr 87, poz. 506).
- Ustawa z dnia 22 czerwca 1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 207 z późn. zm.).

- Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1369 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1518 z późn. zm.).
- Wasilkowski A., *Miejsce umów międzynarodowych wedle nowej Konstytucji RP*, „Przegląd Legislacyjny” 1997, nr 2.
- Wieruszewski R., *Od redaktora naukowego*, [w:] *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych. Komentarz*, red. R. Wieruszewski, Warszawa 2012.
- Wieruszewski R., *Oddziaływanie prawa międzynarodowego i prawa Unii Europejskiej na konstytucyjny status jednostki w RP*, [w:] *Otwarcie Konstytucji RP na prawo międzynarodowe i procesy integracyjne*, Warszawa 2006.
- Wyrok NSA w Warszawie z dnia 28 marca 2001 r., I SA 562/00, www.nsa.gov.pl.
- Wyrok NSA w Warszawie z dnia 16 maja 2006 r., I OSK 8/06, LEX nr 236555.
- Wyrok NSA w Warszawie z dnia 28 września 2012 r., II GSK 1563/11, LEX nr 1244575.
- Wyrok NSA w Warszawie z dnia 14 kwietnia 2016 r., I OSK 2493/14, LEX nr 2064242.
- Wyrok SN z dnia 8 lutego 2000 r., II UKN 374/99, OSNAPiUS 2001, nr 13, poz. 452.
- Wyrok WSA w Białymstoku z dnia 22 kwietnia 2008 r., II SA/Bk 822/07, LEX nr 488513.
- Wyrok WSA w Krakowie z dnia 8 listopada 2011 r., III SA/Kr 1208/11, LEX nr 1094877.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 29 maja 2012 r., II SAB/Wa 55/12, LEX nr 1254183.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 28 sierpnia 2013 r., II SAB/Wa 300/13, LEX nr 1367914.
- Wyrok WSA w Warszawie z dnia 15 listopada 2013 r., II SA/Wa 1445/13, LEX nr 1407327.

SUMMARY

In the article, the author focused on an overview of judicature of Polish administrative courts in terms of their reference to the International Covenant on Civil and Political Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Their role in Polish legal order and their meaning in the process of applying the law by the courts were analyzed.

Keywords: International Covenant on Civil and Political Rights; International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights; judicature of Polish administrative courts; public international law